

אחת 1

פעם אחת

ירושלים

ציורים מירושלים של פעם

מאת

בן-ציון יהושע

ירושלים התש"ס

קישקה

שבת

בחלל עמדו ריחות השבת למיניהם - מטבח מטבח וריחותיו, מטבח מטבח ומעדניו. מטבחי התימנים הפיצו את ריחותיהם המגרים והעזים של זחוג והחילבה, אותו נוזל סמיך צהבהב וחרוף, שבו מתבלים את הפת. מטבחי הבוכרים הפיצו ריחותיו הנעימים של האושפילאו - אורז שמנוני, רבוד צמוקים, בשר וגזר. מטבחי האשכנזים השיטו לחלל את ריחות הגפילטע פיש והצ'ולנט. ממטבחי הספרדים עלה ניחוח הסופריטו, מלאכת מחשבת של בשר ותפוחי אדמה מתובלים. במטבחים אחרים קיפצו על מחבתות זרעונים וקליות למיניהם הקרויים בפי העם 'פפיטס' ומנעימים את השבת בקול פיצוח קצוב, המותיר אחריו מרבד של קליפות ופה צורב מחמת המליחות. ילדים נתקהלו בחצרות חבורות חבורות וסביבם זוגות נעליים כמניין בני הבית, שאותן צחצחו ומירקו לכבוד השבת. צליל מתוק של מכתשי נחושת צלצל והדהד בחצר בדנדונים וריחות התבלינים המתנפצים מילאו את חלל האוויר.

הריחות התמזגו בקולות והרטיטו אוזניים ונחיריים גם יחד. יושב אתה ומהרהר, עמך ישראל על עדותיו ושבתיו גרים בסמיכות זה לזה ואף על פי כן הם בבחינת עם לבדד ישכון. אין הם הבאים בברית נישואים זה עם זה ואינם אוכלים זה משחיטתו של זה. אין הם מתפללים בנוסחים שווים ואף ביום מותם אין הם חפצים להיקבר זה לצד זה. כחיים וכמתים איש על דגלו ועל שבטו.

ואולם ריחות השבת, הנודפים ממטבחי עמך ישראל, נישאים ועולים למרומים מתמזגים זה בזה, מסירים מחיצות, מתלכדים ומולכים את עם ישראל כגוי אחד לקראת שבת מלכה.

אל התנור של סאראחי הגורג'ית הובילו אותה שעה את החמין כדי לטמון אותו על רמץ הגחלים עד לסעודת השבת של מחר. פה ושם חזרו לבתיהן נשים בוכריות כרסניות, לבושות צבעונים ומטפחות משי מבהיקות על ראשן, בידיהן סלי נצרים גדושים רקיקי לחם גדולים ופריכים הנימוחים בפה והקרויים בפי הבריות 'נון טוקי'. מה חשקה הנפש לצבט ברקיקים אלו, צביטה אחת של עונג עילאי, אך מי לא ימתין לסעודת השבת.

אימהות מסיידות בסיד כחלחל כעין השמים את קיר החצר ובנות מקרצפות את רצפת האבן עד שהן מבהיקות. צלילים עגומים ממחוזות היגון של אישה דואבת מסתלסלים בחצר ומוסיפים לשבת חרדת קודש ונשמה יתירה המתמזגת בריחות פרחי היסמין, הגרניום, הרוזמרין והרודה שהתרחצו לכבוד שבת והדיפו ניחוחות למרחוק.

מעבר לרחוב הופיע כדרכו מדי ערב שבת מולא מאיר שמש, לבוש קפטן משי לבן ונעליו השחורות מבריקות כראי. תוקע מולא מאיר בחצוצרת נחושת ממורקת שהבליטה את זקן התיש אשר לו. תקע והכריז: 'שבת! שבת! שבת!' לשמע קריאותיו נסגרו מייד החנויות על מנעול ובריה ואינך יודע אם מפחד השבת או מפחד אותו זקנקן חצוף התקוע בשולי סנטרו.

מכונית שיטור בריטית משורינת עם תותח קצר קנה ומכונת יריה חולפת בטרטור מנועים מוגבר ומעוררת את חמתו של מולא מאיר שמש. הוא מנפנף נגדה אגרוף קמוץ, תוקע בחצוצרת השבת

ומכריז: "גויים, זרע עמלק. שבת. תיפול עליכם אימתה ופחד". ממרומי הצריח מביט שוטר בריטי ומפטיר מתחת לשפמו הצהבהב הגזוז: A CRAZY JEW ומולא מאיר מביט בשוטר הבריטי במבט נוקב ולוחש בינו לבין עצמו: "בעזרת השם, לא יארכו הימים והארץ תקיא אתכם מתוכה ונזכה לגאולה שלימה ומשיח צדקנו יגיע לשערי ירושלים".

אבות ובנים צעדו בגאון לבית הכנסת ובידיהם ענפי בשמים. ירושלים של מטה לבשה נשמה יתירה, הכניפה ונישאה מעלה מעלה.
(מתוך עיר באופק,)

פרנסות שאבדו מן העולם

ירושלים של ילדותנו התברכה בפרנסות ובמלאכות שנעלמו מחיינו בעידן המחשבים והאינטרנט. בשעה שילדינו ונכדינו משוטטים בנבכי המחשבים אנחנו התעסקנו בצ'וט – חשבונית חרוזי העץ - וגלגלנו בחרוזים במהירות כמו אשף זריז אצבעות. זעיר פה זעיר שם נותרו אותן אומנויות בקהילות ישראל הנידחות משום שיהודים במזרח בעיקר החשיבו מאוד את לימוד המקצוע והמלאכה. אימי עליה השלום נהגה לומר: "אולי יום אחד תהיה פרופיסור בעזרת השם אבל מקצוע לחיים חשוב שתלמד". במסעותי אל היהודים במרכז אסיה דיברתי על ליבם שיישלחו את ילדיהם ללמוד במוסדות חינוך בארץ וסופם שיהיו מלומדים גדולים, ואפילו פרופיסורים ידענים. היהודים

הטובים הללו הביטו בי במידה של רחמים וסלחנות ואמרו: "יפה אמרת, הוא יהיה פרופיסור, אבל מה יהיה המקצוע שלו... הם התכוונו למקצועות יהודיים, כמו: שענות, סנדלרות, חייטות, השחזת סכינים וכיו"ב. הם אהבו את אומנותם, שהייתה בה יגיעה רבה והכנסה מועטה, והנחילו אותה לבניהם אחריהם דור אחרי דור. הם לא נזקקו לפרסומות ברדיו ובטלוויזיה, חיברו לעצמם 'ג'ינגל' שאותו שרו וכך הזעיקו את הלקוחות שלהם. הנה כמה מאותן מלאכות:

מספר הסיפורים

"היה היה פעם..." כך פתח חווג'ה רפול את הסיפור השבועי שלו לבני השכונה. הוא היה, מאותם יחידי סגולה נושאי המסורת הסיפורית העממית, שנטלו על שכמם משא של מאות סיפורים, אגדות, משלים ושירי-עם ותיבל את דבריו בדברי משל שרמזו לאירועים אקטואליים מלווים בהערות שנונות ובחידודין.

רבים מבני שכונת הבוכרים זוכרים עדיין את דמותו הפטריארכלית הגבוהה והכבדה, עם זקן אפרפר ומסולסל של ויקנג שהגיע למחזות אחרים. ותיקי השכונה יספרו בגעגועים על ימי השבת בין מנחה למעריב. שעה ארוכה לפני בואו של המספר עמדו המאזינים בציפיה דרוכה, ומשהגיע היו מקבלים את פניו ביראת כבוד ומקדמים אותו בברכה מודגשת: "שבת שלום מולא רפאל!" אותה שעה היה מספר הסיפורים הוותיק והמנוסה עומד על מדרגת אבן גבוהה, משכמו ומעלה מעל המאזינים הרבים המתגודדים סביבו קשובים ופעורי-פה ובולעים בצמא את סיפוריו, שהומחשו בתנועות-יד ציוריות ובעיוותי פרצוף וקול, שלקחו את ליבם של השומעים. המספר ידע, בקטע המתאים, להגביה את קולו הרועם ולאחר מכן להנמיכו כדי לחישה חרישית ורוויית-מתח. הפסקותיו היו לשם דבר וריתקו את מאזיניו פעורי הפה.

רוב הסיפורים התרכזו סביב מעשים טובים של צדיקים ושכרם לעומת תעלולי רשעים וסופם המר. הוא הדגיש מעשי ניסים ונפלאות כיצד עניים מרודים זכו לעושר פתאומי ועשירים קמצנים איבדו את נכסיהם. הוא הפליא את מאזיניו בסיפור על חולים על ערש דווי, שנמצאה להם תרופה. כנוסע ותיק הירבה לשבח בתיאוריו פרקי מסע וקורות נוסעים. סיפר על ארצות רחוקות וביקש שמאזיניו יפיקו לקח ויבחרו להם את דרך הישר. מאזיניו צחקו ושמחו על הישגיהם והצלחותיהם של גיבורי הסיפור והזילו דמעות על כשלונם ומותם. הסיפורים בחלקם על טבעיים וחלקם ריאליסטיים. הדימיון והמציאות, המופלא והרגיל, המצוי והרצוי, דרו בכפיפה אחת. כמספר יוצר היה מייחד מעשייה אוניברסלית ומעניק לה כמיטב כשרונו ניחוח יהודי עם מוסר השכל.

סיפוריו היו כעץ רב אנפין, שהיו לו שרשים וגזע והסתעפו ממנו בדים וענפים, פרחים ופירות והסיפורים הלכו והתארכו, הלכו והתעשרו ונכרכו בהם סיפורי משנה.

בקטע רווי-מתח היה מפסיק את סיפורו, הציץ בשעון הכיס העגול העתיק, הקשור בשרשרת כסף לחזייתו, אותה מותנית קצרה ללא שרוולים, והכריז "רבותי, שעת מעריב הגיעה!" תחינות הקהל היו לשווא. לא נותר לקהל אלא להמתין שבוע נוסף כדי להיוודע מה עלה בגורלו של גיבור הסיפור.

עם דמדומי ערב התפזרו מאזיניו, ספוגים בנשמה יתירה, והלכו איש איש לבית הכנסת שבו נהגו להתפלל. השכונה התמלאה קולות פיוט ומזמור, שליוו את צאת שבת מלכתא.

פעם סיפר:

מעשה שהיה, כך היה:

יצא יהודי ירא שמים עם בוקר, רכוב על חמורו הקטן, הנושא שקי מרכולת ותבלינים אל העיר הגדולה והמרוחקת. יצא עם שחר, אולם הדרך התארכה עד אין קץ.

כשנטתה השמש לפאתי מערב, נתמלא לבו של האיש פחד וחרדה פן יקדים אותו הלילה והוא ימצא את שערי העיר נעולים על מסגר ובריה ושודדי דרכים וגנבים למיניהם המצפים מחוץ לחומה, יתנכלו לרכושו ולנפשו. זירז האיש את חמורו בקריאות 'חה! חה!' וככל שהלכה קריאתו ונתחזקה, כן פסע החמור במהירות גדולה יותר.

לפתע שמע היהודי קול שעטת פרסות. הוא הפנה ראשו והבחין לחרדתו בפרש רכוב על סוס שדהר בשצף קצף בעקבותיו. קרב אליו השודד ואמר: "לאט לך יהודי! למה תמהר? מדוע לא תחוס על בריה עלובה זו שאתה רוכב עליה? צעד-נא לאט לאט וספר לי מה טמון בצרורותיך?"

היהודי פחד. הוא הבין מייד מהן כוונותיו הזדוניות של השודד, המצפה לחשיכה ולסגירת שערי העיר. דאגה מילאה את ליבו של האיש. מה יעשה ויחליץ? דחק בו השודד: "מה יש בכליך יהודי?" היהודי אינו משיב. רק מציץ הוא בפחד בחרב הממורקת, תולה מבטו במרום ומזרז את חמורו בקריאות "חה! חה!"

השודד הזועם שלף את חרבו ואיים: "אני מזהיר אותך, יהודי, אם תזרז את חמורך, אני מחסל אותך באיבחת חרב אחת."

סלסל היהודי את פיאותיו ומרט שיערה מזקנו מדאגה לבאות. לפתע אורו עיני היהודי. רעיון צץ במוחו. הוא חייך בחביבות לשודד ואמר לו: "ראה-נא אדוני האביר, אינני איש דברים, גם לא איש שיחה, אך יש לי קול ערב, מתוק כדבש וסלסולי שירתי יערבו לאוזניך."

שמח השודד על ההזדמנות וחשב בינו לבין עצמו: "אשמע מעט את זמרתו של יהודי מוזר זה וכשיחשיך ושערי החומה ינעלו על מסגר ובריה, אשדוד אותו עד לאחרון חפציו וארצה אותו נפש".

היהודי פתח בזמרתו, סלסל בקולו ושר:

בְּמוֹצָאי יוֹם מָנוּ-חָה!....

הַמֵּצָא לַעֲמֹךְ רָן-חָה!....

שָׁלַח תְּשֻׁבִי לְנֶאֱנָן-חָה!....

וְנָסוּ יָגוֹן וְאֶנְ-חָה!....

האריך היהודי בסלסולי ה"חח!" וחמורו שרגיל היה לשמוע קריאות "חח!" הגביר את מהירותו. השודד, שהתענג מקולו הצלול והמתוק של היהודי, עודד אותו להמשיך ולשיר, והיהודי שכרך תפילה בתושיה המשיך ושר:

יִאֲתָה לָךְ צוּ-רִי!....

לְקַבֵּץ עִם מְפוֹן-רִי!..

מִיד גוֹי אֶכֶן-רִי!....

אֲשֶׁר כָּרָה לִי שוּ-חָה!....

היהודי שר והשודד חובב הזימרה התמוגג ועודד אותו לשוב ולשיר: "יפה יהודי, יפה". סיומת הפסוקים וקריאות ה"חח!" וה"רי!" דירבנו את החמור שאץ רץ במהירות.

עוד קרני שמש אחרונות עמדו בראשי האילנות והיהודי נכנס אל תוך העיר המוגנת והגוי שרק עתה הבחין שהיהודי הולך אותו שולל חירף וגידף את היהודי שהביס אותו בכוח שירתו. עוד רגע קט והשערים ננעלו כשהם מותירים מאחוריהם את השודד.

"הנה שמעתם סיפור", אמר המספר חווג'ה רפול, "שבו נכרכו מעשה ניסים, תושיה, תפילה ופיוט למוצאי שבת ובמאמר מוסגר נציין שחמורו של אותו יהודי פיקח היה יותר מאותו שודד צמא דמים.

מעשה מופלא במלווה השיירות

שנה שנה משפסקו גשמי החורף וריחות אביב הגיעו, נתמלאה נפשו של חווג'ה רפול מוביל השיירות של עולי הרגל. חנותו נראתה בעיניו כצינוק אפל. הוא ציפה להמוני עולי הרגל שאותם יוביל על גבי סוסים, פרידות וחמורים ל'זיארה' - להשתטח על קברי קדושים ברמה - נבי סמואיל - מקום קבורתו המסורתי של שמואל הנביא, למערת המכפלה, מקום קבורתם של אברהם יצחק ויעקב ובנות זוגם שרה רבקה ולאה. מקום של כבוד שמור היה לקבר רחל בדרך אפרתה. לשיא

הגיעו המסעות אל קברו של רבי מאיר בעל הנס בטבריה ורבי שמעון בר יוחאי במירון. לא נפקד מקומם של המקובלים בצפת ובראשם האר"י.

חווג'ה רפול השתנה תכלית שינוי. הוא חבש לראשו מצנפת פרווה צ'רקסית, לבש מדי סייסים, נעל מגפי רכיבה עם דורבנות כסף וגאוותו הייתה על האקדח ארוך הקנה שעל מותניו, שלו קת עשויה שנהב מגולף וכמובן שברייה עשויה כסף שבלטה מתוך אבנטו. כל הופעתו אמרה כוח ועוצמה.

משהגיע אייר רבים חיזרו אחריו כדי שיצרף אותם לשיירה היוצאת להילולת ל"ג בעומר במירון כדי לטקס ה'חלקה' שבו גוזזים את תלתליו של ילד בן שלוש ומשליכים למדורה כסימן לאריכות ימים ושנים. מעטים גילו שעיקר כוונתם לשכשך במי המרפא של 'אל-חמא', הלוא היא חמת גדר.

לפני היציאה סבב בין הנוסעים כשהוא רכוב על הסוס הערבי השחור משחור, זרז אותם במלאכה והדריך אותם כיצד לרכוב על פרידה מבלי להידרדר מזנבה במעלה הדרך או להישמט מצווארה במורד. עם תום ההכנסות שלך סידור זעיר מכיסו ובקול רם שנשמע מקצה השיירה ועד קצה את 'תפילת הרך' ולקול מצהלות סוסו יצאה השיירה לדרך.

על עוז רוחו ותושייתו מתהלך הסיפור הבא:

היה זה יום אייר חם, זה מכבר עברה השיירה את ואדי אל חראמין, עמק השודדים. נאדות המים של אנשי השיירה הלכו והצטמקו ככל שכבד החמסין ומעין מים לא נראה באופק. הנוסעים הביטו בו במבטים צהובים מעוררי חמלה. קולם כמעט לא נשמע מגרונם שניחר בצמא.

חווג'ה רפול יצא לתור את הסביבה ולאחר מאמצים נואשים חזר ובפיו בשורה: "לכו בהמוניכם אחריי, אל המים". התקווה למצוא מים הפיחה בנוסעים כוחות רדומים. הם דירבנו את בהמותיהם לעבר נקודה ירוקה, שהלכה וקרבה. לא חלפה שעה ארוכה והשיירה נעצרה בפתחו של פרדס רחב-ידיים. חווג'ה רפול האהיל את כפות ידיו על פיו וקרא בקול רועם: "הי, מוסלמי מאמין, בשם אללה הרחמן והרחום, אנא הרווה את צמאוננו ותבוא על שכרך". בתשובה לקריאתו יצא מתוך ביקת עץ קטנה ערבי זקן ושתום עין, הביט באנשי השיירה בעינו האחת ופתח בנאצה על שהגיעו לפתח הפרדס. חווג'ה רפול לא היה מן הנכנעים בעוד אנשיו משוועים למים.

ללא היסוס דילג על פני שער הפרדס, תפס את שתום העין, הניף אותו אל על וסינן מבין שינוי 'מים'. הפלח הזקן לא נרתע ופרץ בזעקות מחרידות ועד מהרה הגיעה למקום חבורה של בעלי זקנקנים כנעניים, על חזיהם השתפלה באלכסון רצועת עור שבקצה תלויה הייתה 'שברייה' ערבית מוכספת וחדת להב. החבורה התקרבה אל חווג'ה רפול בחצי קשת מאיימת כשפגיונותיהם שלופים בידיהם. מאחוריו היה השער הנעול ועיניהם המפוחדות של אנשי השיירה. חווג'ה רפול נסוג לאחור ולפתע שלף את אקדחו ארוך הקנה ושטף את החבורה בקללות עסיסיות ופקד עליהם להשליך את פגיונותיהם ולהרים את ידיהם אל על. "זאת הכנסת האורחים המפורסמת על הערבים?", שאל.

וראה זה פלא: האיום פעל. שערי הפרדס נפתחו לרווחה. הבריונים הפכו למכניסי אורחים וכיבדו את באי הפרדס בפירות עסיסיים ובמים צוננים לרוויה ומילאו את נאדות העור להמשך הדרך.

לאחר שהנוסעים שברו את צמאונם, עזבו את הפרדס לא קודם שחוג'ה רפול שילם בעין יפה לשותם העין ולחבורתו. "הזדרזו, הזדרזו", דירבן אבא את אנשי השיירה, אלה אינם בולעים בנקל פגיעה בכבודם. עד מהרה יתאוששו ויטכסו עצה כיצד לפגוע בנו".

לעת ערב, כשהשיירה הגיעה לחאן לחניית לילה לאדם ולבהמה, כינס חוג'ה רפול את אנשי השיירה וביקש מהם לברך 'ברכת הגומל' על שניצלו מסכנה. "יום ישועה לנו. האם מישוהו מכם העלה על דעתו, שאקדחי הנאה הזה, שהטיל היום מורך בליבם של אותם שודדי דרכים, אינו אלא אקדח של ראוה, שכל שימוש להרשים את הבריות". מול עיניהם הנדהמות שלף חוג'ה רפול את בקבוקון הערק מכיס מעילו, הניפו אל על וקרא בקול: "לחיים".

חוכר המס

בוקר בוקר, משנשפכו קרני השמש הראשונות על גגותיה האדומים של שכונת הבוכרים, נתמלא השוק קול המון רב, שמילאת את חלל האוויר והתמזג לקול שירה אדיר, שירת פלחים ערבים המכריזים על מרכולתם - האחד ים של עצבות נשפך מגרוננו ואילו חברו שר בקול עליז ושמח. השור שר את שירת השדה והכרם.

ובתוך ההמון צעד חוג'ה רפול, גבוה משכמו ומעלה, רחב כתף ושפם שחור עבות מעטר את פניו וחודיו מזדקרים אל-על, מתחת לבית שחיו מקל ארוך, מעוגל ומהוקצע, ובראשו גולת כסף נוצצת.

צעד חוג'ה רפול בהדרת חשיבות בן סלסילה לטנא של פרי וירק, שעדיין טל הבוקר מבהיק עליהם כאבני חן וריחות הנקטר של הצוף מושכים דבורים, ובערבית העסיסית השגורה על פיו מרעים הוא בקולו "סאבאח אל אל ח'ר!" (בוקר טוב!) והפלחים והפלחיות משיבים לברכתו: "סאבאח אל נור" (בוקר אור!). מששמע הד לברכתו, הסיר את תרבושו ועשה אותו לכלי קיבול רב-מימדים והערבים הטילו לתרבושו את ה'ארדיה', הלוא הם דמי החכירה היומיים, המזכים אותם תמורת חצי גרוש להניח את סלסילותיהם ולמכור את יבולם לבאי השוק. זכות זו קנה חוג'ה רפול אחת לשנה מוועד השכונה.

מששמע חוג'ה רפול הד לברכתו הסיר את התרבוש האדום שעל ראשו והשתמש בו כבית קיבול למטבעות הקטנים שחור במרכום. בזרם אדיר נשפכו המטבעות אל התרבוש ופניו של חוג'ה רפול קורנים מנחת. פרי כי ישא חן בעיניו היה משפשפו על שרוולו, מכניסו אל פיו ופורץ בצחוק רם למראה העסיס הניתז מן הפרי העסיסי.

סיפרו בשכונה כי רק פעם אחת ויחידה סירב פלח צעיר אחד לשלם לחווג'ה רפול את דמי החכירה וחווג'ה רפול. העמיד פנים אדישות כאילו לא בו מדובר. לאחר שחווג'ה רפול חזר על בקשתו פעם ופעמיים ולא נענה הוא טלטל את הנער עד שהתעלף וראה זה פלא המתעלף המדומה, תפס בזריזות חתולית בקרסוליו של חווג'ה רפול והאיש הגדול והכבד הזה איבד את שיווי משקלו ונפל בפישוט ידיים ורגליים לתוך רפש השוק והמטבעות שמילאו את התרבוש התעופפו וטבעו ביגון בבוץ.

ניצל הפלח הצעיר את המהומה ונס על נפשו. הפלחים של בית איכסא שחששו שפרנסתם תיגזל מהם תפסו את הנער והסגירוהו לחווג'ה רפול שהעמידו למשפט הציבור בבית דין שדה מאולתר בתוככי השוק. כרוז השכונה הזעיק את ההמונים והמשפט נערך על בימה מאולתרת של ארגזי פרי וירק. מוכתר בית איכסא התנצל על שעשב שוטה יצא מכפרם וביקשו לשלם בעבור בושת, צער ונזק שנגרמו לחווג'ה רפול. באבירות ראויה לשמה ויתר חווג'ה רפול על הפיצוי שהוצע לו ובלבד שהצעיר לא יראה את פניו עוד לעולם.

חלפו שנים ויום אחד נשמעו תרועות חצוצרה ותהלכות פרשים לבושי מדים הגיעה לשכונה ובראשם קצין צעיר ונמרץ. בפתח בית המרזח נעצרו הפרשים, שבאו ללוות אישיות ממלכתית מעבר הירדן. הקצין הצעיר נכנס לבית המרזח וחיפש את חווג'ה רפול. חווג'ה רפול היה בטוח שכוסיות הערק שלגם סחררו את ראשו והוא רואה חלום בהקיץ. הצעיר ניגש אל חווג'ה רפול, חיבק אותו בחוזקה ואמר: "חווג'ה, אני אחמד הפלח הצעיר שסילקת מן השכונה. באתי להודות לך על כך. עד מהרה עברתי את הירדן והתגייסתי למשמר הפרשים המלכותי של המלך עבדאללה. עשיתי חיל וכיום אני מפקד פלוגת הפרשים המלכותית".

חווג'ה רפול היה מוכה תדהמה. המונים צבאו על בית המרזח והקיפו את הפרשים הירדנים. הקצין הירדני נשק ללחיו של חווג'ה רפול, הכניס את ידו לכיסו שלף ערימת מטבעות והשליך אותן לעבר ההמון שהסתער על המטבעות. עד מהרה עלה על סוסו ומשך אחריו את פלוגת הפרשים בדרכם לטקס בארמון הנציב העליון.

נגן נבל המנפץ צמר גפן

"מזרונים.... צמר גפן", סלסל בקול מרוסק של אדם שכל חייו מילא את ריאותיו באבק עכור של צמר גפן ששימש מילוי למזרנים. הרטבה לילית של הילדים שנספגה טיפין טיפין, פיפין פיפין, אל תוך המזרן בלילות הקור של ירושלים. כובד משקלם של הישנים דחסו את צמר הגפן עד דק והמזרן קיבל את תבנית גופו של מי שישן עליו. רק נגן הנבל, או נכון יותר מנפץ הכותנה, יכול היה להחיות מחדש את המזרן לשנה נוספת של טפטוף. מזרנים שעבר זמנם או ספגו נוזלים בדרך הטבע לא

נזרקו לפחי האשפה. אחת לשנה-שנתיים הזעיקו את מנפץ צמר הגפן והוא הופיע חמוש בנבל עץ בעל מיתר אחד ופרט בפראות על צמר הגפן עם עלי עץ גדול. עם כל צליל ומהלומה בצידו התנפץ צמר הגפן והתפרק לגורמים, תפס נפח של חדר שלם ונדחס מחדש לתוך שק כותנה שעד מהרה הפך למזרן חדש. ממרחק יכולת להבחין במנפץ, שהשיעול הכרוני שלו הלך לפניו עד לניפוץ הבא.

משחיז סכינים בלירה

"משחיז סכינים בלירה..." שר משחיז הסכינים הבוכרי, שהסתובב עם מיתקן מוזר שכל כולו גלגל עץ ענק שמתחתיו פדל לרגל ומעליו גליל של אבן משחזת שהסתובבה במהירות והתזזה ניצוצות וגיצי אש לכל עבר. תמונת ילדות המפחידה אותי עד היום היא המראה של הקצבים השמנים ואדומי הפנים, שסינריהם מוכתמים בדם והם בוחנים את להב הסכינים שבידיהם אל מול השמש הבהוקת לפני שהם מורידים את ליטרת הבשר.

"מטאטא חדש מטאטא טוב"

"מטאטא חדש מטאטא טוב", הסתובב בחוצות ירושלים עושה המטאטאים העיוור וסלסל בקול מלא יגון. הוא נראה כחייזר שמזוויות שונות יצאו ממנו מטאטאים קטנים וגדולים ששימשו כאנטנות שכיוונו את דרכו. בילדותנו הצטיינו חניכי בית חינוך עיוורים ביכולתם הווירטואוזית במוסיקה. תמורת פרוטות הם נהגו לשמח חתן וכלה עניים. הם הגיעו עם חצוצרות, כינורות, אקורדיון ותוף פעור פה שצעק 'הצילו'. הם ניגנו ושרו ומילאו את ליבנו שמחה.

חניכים אחרים התמחו בקליעה של מוצרי קש, שרפרפים, מחבטים לניקוי שטיחים וכמובן מברשות ומטאטאים. כשבצבא סיפרו בפעם המאה ואחת את הבדיחה השדופה 'אתה מטאטא ת'א', לא יכולתי שלא להיזכר באותם עיוורים מוכרי מטאטאים. אמי שהייתה אישה צדקנית שריחמה על מוכרי המטאטאים המיוזעים כחום היום, מילאה את ביתנו במטאטאים גדולים וקטנים, עם ידית עץ ארוכה ובלעדיה. כל ידידה שלה שביקרה בביתנו יצאה שמחה וטובת לב עם מתנה - מטאטא חדש שמטאטא טוב.

אלטע זאכען

פעמים אחדות בשבוע עובר טנדר ומן הרמקול בוקע קול גרוני במבטא ערבי "אלטע זאכען... דברים ישנים לקנות..." פעם התמחו במקצוע סמרטוטרים יהודים שסלסלו בקולם. הסמרטוטר האשכנזי זעק 'אלטע זאכען, אלטע שייך'. הסמרטוטר הספרדי זעק: "רופָה וַיִּיזְה", שמשמעו בגדים זקנים או בגדים ישנים.

בעוני של אותם ימים לא זרקו לפח האשפה נעליים מרופטות או בגדים בלויים. רובן הסנדלר, הידוע בכינויו 'סקאפי', לשון זלזול למטליא נעליים, הטליא פעם אחר פעם אותו זוג נעליים עד שהתפוררו לגמרי ואז חתכו את הירכתיים ואת החרטום של הנעליים והשתמשו בהן כנעלי בית. ילד

שכפות רגליו גדלו והנעל לא הכילה את בהונותיו, פרצו לבהונות דרך בחרטום הנעל והבהונות המסכנות יצאו מעבדות לחרות. השכנה הספרדיה מטילדה הייתה מומחית ל'מארג'ה, כלומר לסתום חורים בגרביים באופן אמנותי.

אימא הבהירה לי פעם שלא בושה ללכת עם מכנסיים שמאחוריהם זוג טלאים, בושה היא כשהטלאים אינם נקיים ואינם מגוהצים.

מספרים על 'רופה וייז'ה' אחד שהיה מחטט באשפה של עשירי ירושלים ומחפש מציאות. במחסן במאה שערים הוא ערך את 'אלו מציאות' שלו - בקבוקים למיניהם, כוסות וצלחות, כפיות וכפות. בסבלנות רבה אגר עד שהשלים סטים למכירה. שיחק מזלזל ובעלת בית רשלנית אחת מעשירות ירושלים הייתה מאבדת מדי יום כפית כסף נאה ויקרה שירדה לאשפתות. האיש התמיד עד שמצא חמש כפיות כסף, אך הששית בושה להגיע. משקצה רוחו למשמש לשווא יום יום בזהמת האשפה הוא עלה הביתה, דפק על המצילה, שדמתה לאגרוף ברזל קמוץ. פתחה האישה את הדלת עד גבול שרשרת הביטחון. ה'רופה וייז'ה' נזף בה ואמר: 'גברת... כל יום אחד כפית בזבל... שתיים כפית... שלוש כפית... ארבע כפית... חמש כפית... למה שש כפית לא?!' בעלת הבית השליכה מבעד לסדק את הכפית הששית ובלבד שקריאותיו הרמות של ה'רופה וייז'ה' לא יסגירו את רשלנותה.

מקוננת למי שמרבה במחיר

האם אפשר להתפרנס בכבוד מטרגדיה של אחרים? מסתבר שכן. המקוננת הירושלמית, שריד נכחד של הטרגדיה היוונית, הייתה אמנית האילתור, שידעה לסלסל בקולה הדק את יצירותיה כטרובדור, עד שנחלי דמעות נשפכו ואיימו להציף את רחובות השכונה. זצ"ל שמשפחתו הירבתה במחיר, זכתה לסלסולי דיכאון של המקוננת עד שאלו סחטו בכי ודמעות עד שיכלו להטביע אניית משא. הן התאבלו על עולי ימים שהלכו לעולמם ולא הותירו אחריהם צאצאים. הן גם לא קיפחו זקנים שבעי ימים שהותירו חלל ריק בעולמנו.

בימינו כשקומץ קטן מלווה אדם למנוחות עולם אין משקל לעבודתה של מקוננת. בימי ילדותנו לווייה הייתה לווייה ובכי אז היה בכי. הכרוז העיוור סלסל 'לווייה...' עד שכל היונים והעפרונים פרחו מן הכרכובים. כל השכונה נסגרה על מסגר ובריח. בעלי המכולת תלו על כתפם את המפתחות הענקיים של דלתות החנות העשויות ברזל. גברים, נשים וטף הלכו אחרי ארונו של הנפטר גם אם לא הכירו אותו בחייו. תלמידי בית היתומים ותלמוד תורה צעדו בסך ומקהלת הנערים שרה בקולות גבוהים 'יושב בסתר עליון' לגבר ו'אשת חיל' לאישה. המסע נמשך ברגל עד להר הזיתים מרחק של כמה קילומטרים. קולה של המקוננת היה מסתלסל ביגון שאולה זמרי הדיכאון של ימינו אינם אלא צל אפרורי של מה שהיה פעם.

אינני יכול שלא לזכור לטובה את שמחיוב החייט, שהלך אחרי ארונו של אימו ובידו תפוח עץ גדול ועסיסי. למשמע שירי היגון של המקוננות, היה שמחיוב נוגס בתפוח נגיסה הגונה ובפה מלא זעק 'אוי אימא'לה לאן הלכת?'

תהיה נשמתו צרורה בצרור המצללים

איך מזהים ברחוב דרשן של יאהרצייט? פשוט מאוד, הוא מזהה את קרבנותיו ונצמד לבית האבלים כדבורה לפרח וכיתוש לחוטם. מגבעת שחורה לראשו, זקנו עבות, מעיל שחור ארוך בטמפרטורה של ארבעים מעלות, מוכתם בכתמים של סעודות מצווה והכרס החצופה שלו ממאנת להיכנס מאחורי כפתור ורוכסן.

הוא מתייצב בפתח מניד את ראשו מצד לצד, מצקצק בלשונו ואומר: "מסכן, מת... אה? 1 השם ירחם עליו..."

"תיכנס... תיכנס..." מפצירים בו והוא צועד מעדנות הישר אל ראש השולחן ולוחש ליושב על ידו: "תגיד, איש או אישה? מה שמו של הנפטר? היה צעיר?" ושכנו לשולחן אומר לו: "קודם כול, זאת נפטרת והיא הלכה לעולמה שבעת ימים".

הדרשן מסובב כפתור דמיוני ומשדר לנוכחים דרשה נאה על אישה זקנה אחת שהייתה צדקת גמורה ובאלמנותה ענייה מרודה. בתום הדרשה, הוא מברך בקול רם ונוגס ובולס ומעמיס בצלחתו עוד ועוד ומקנה בהרמת כוסיות ערק לעילוי נשמתו של הנפטר הצדיק. אין הוא נפרד מן האבלים עד שאלו מכניסים לכיסו כמה שטרות ובלבד שלא ירגיש. האבלים מזמינים אותו לליל השבעה והוא מתנצל "בערב הזה יש לי... חתונה". שבע ומבושם מדדה דרשן היאהרצייט אל הלילה הירושלמי הקר וחולם כבר על הלילה הבא.

ה'קוואס'

עד היום בתהלוכות הפטריארכיה ערב חג המולד, צועדים שני קוואסים ערבים, לבושים מחלצות עות'מאניים ולראשם תרבושים אדומים וחגיגיים ובידי כל אחד מהם מוט עץ מגולף ובראשו גולת כסף הדורה. הם צועדים ודופקים על מרצפת הרחוב ומאחוריהם משתרך בגאון הפטריארך בכבודו ובעצמו. הקוואסים הם שריד עות'מאני של חיילים שליוו את ראשי העדות השונות בירושלים.

החכם באשי, הלוא הוא הראשון לציון, הרב הראשי הספרדי וראש הקהילה היהודית עד 1917, לא יצא מביתו מבלי שהקוואס היהודי, הלבוש מדים ומטה עם גולת כסף בידו, יצעד לפניו ויכריז: 'נתנו כבוד לתורה' ובני ירושלים נתנו כבוד לראשון לציון, לאיש ולתורתו ונדחקו אליו עד שיכלו לנשק את כף ידו המושטת.

זכור לי ביקורו של הראשון לציון בן-ציון מאיר חי עוזיאל, לבוש גלימת רבנים ומצנפת ספרדיים, איש בעל הדרת פנים, חמוש במשקפיים עגולים ולפניו צועד בגאון במדי גנרל, דופק במטה על מרצפת הרחוב ומוסיף כבוד והדר לראשון לציון. להיות קוואס הייתה פרנסה שמכבדת את בעליה. גם כשהלך לבדו ברחוב נהגו בו במידה רבה של כבוד. היו שביקשו את ברכתו משום שהוא מתחכך כל ימיו בחברת רבנים גאוני עולם ובשוק נתנו לו בתמורה קילוגרם שלם של משמשים מפירות העונה.

כשבחמאם הורידו מקרונים מהגוף

מנהג היה בירושלים שאימהות רוחצות את ילדיהן ביום חמישי בערב. הציוד הנדרש: דוד כביסה שבו הורתחו מים על פרימוס גועש, דוד שני של מים קרים ובתווך 'פיילה', גיגית פח או נחושת. הזאטוט יושב על שרפרף המונח במרכז הפיילה. אימא נוטלת מחצית הכלי מים חמים ומחצית מים קרים ויוצקת על התכשיט, שעניו בווערות מסבון הכביסה שנמרח עליו. ילדים מהוגנים ביקשו להתרחץ כשתחתונים לגופם, כדי 'שאימא לא תראה', אבל מה לעשות כשתחתונים הרטובים הופכים שקופים?

חלומי הרטוב היה באותם ימים - 'דוש' - מקלחת בלשון ימינו. מים זורמים לא היו בנמצא. לכן, לקחתי קופסת שימורים וחוררתי את תחתיתה. ממלא הייתי את הקופסה המנוקבת ונותן למים לזרום מעל ראשי.

בתלמוד תורה למד איתי ילד שצווארו היה מזוהם בשכבת מגן שחורה, שהעידה שלא ניקו את צווארו מזה זמן רב.

לשאלתי השיב הילד: "אימא אומרת כי עור נקי חשוף למחלות". גירסה דומה שמעתי מהמלמד שאמר: "תגידו לאימא שלא תעשה ספוג'ה בחורף, כי אתם עלולים להתקרר ותתבטלו מלימוד תורה".

לא היה מאושר ממני כשאימא הרשתה לי ללכת עם חברים ל'חמאם', הלוא הוא בית המרחץ השכונתי. בעלי הממון נכנסו לחדר ההזעה ובלן בעל שרירים קילף מעל גופם בעזרת כפפת בד 'מקרונים' שחורים משחור, העניק להם עיסוי שכולו מהלומות לחילוף עצמות והם קמו משולחן השיש מותשים אך לגמרי חדשים.

באופן מבהיל ביותר למדנו על גוף האדם. כל הדברים שהצינעה יפה להם היו גלויים בפנינו במלוא תפארתם. מן העבר האחר עמד האולם ל'עמך', שעמדו צפופים ומסובנים בתוך רעש מחריש אוזניים שהדהד בין הקימורים.

במקווה הזעיר השלינו את עצמנו שאנו לומדים לשחות. איך ירושלמי קטן שוחה? הוא צועד לאורך המקווה ומושיט ידיים לצדדים כאילו שחה שחיית חזה.

לעולם לא יצא אדם מן המרחץ בחיפזון והלך הביתה. באכסדרה מיוחדת המתין כמחצית השעה, לגם קפה טורקי או משקה קר, קינח את הזיעה, ניהל שיג ושיח עם מתרחצים אחרים, סגרו סוגיות מסחריות, ניהלו את הפוליטיקה של ארץ ישראל ושל העולם כולו וחשוב מכול סגרו על שידוכים 'בין הבן שלי לבת שלך'. רק אחרי שאיחלו זה לזה ברכת 'רפואה וחיים' פרשו איש איש לדרכו.

כשהגעתי הביתה בתחושה שאני כבר גבר קטן, אימא גררה אותי מחדש לפיילה כדי לרחוץ אותי באמת: "ילד שלי, תראה את האוזניים שלך, תראה את הצוואר שלך... ילד נקי הוא ילד של פיילה".

חצוצרת השבת שלא התביישה

אינני יודע מדוע כניסת השבת צריכה להכניס אותי לחרדה של מלחמת עולם. מעל גג ביתו של רב השכונה מוצב צופר אזעקה האמור לבשר על כניסת השבת. משום מה השבת שהיא שבת מנוחה מתחילה בסייט שנמשך כמה דקות. גרוע מכול, הצופר האלקטרוני הזה גוזל פרנסה שפעם כיבדה את בעליה - חצוצרן המבשר על כניסת השבת.

מולא מאיר שמש היה לובש מבעוד יום את גלימת השבת הלבנה, חובש מצנפת שחורה מצמר כבשים, מסרק את זקן התיש ועובר מחנות לחנות, תוקע בחצוצרה 'טו טו רי טו' ומכריז 'שבת'. תוך רגעים אחדים נעל בעל החנות את חנותו ואין כל עוד נפשו בו לקבל את השבת. אף פעם לא ידעתי מדוע החנויות נסגרות, האם מפחד השבת, ואולי מן החשש מזקן התיש של מולא מאיר ואולי מאותה חצוצרה ביישנית... 'טו טו רי טו'.

כרוז השכונה

בעידן התקשורת הגואה אפשר להעביר מסרים באמצעות הטלוויזיה, הרדיו, העיתונות הארצית והעיתונות המקומית, לוחות מודעות, הזמנות אישיות וגרוע מכול 'פליירים' מעצבנים הממלאים את תיבת הדואר עד להתפקע. כרוז השכונה בא לענות על כל הצרכים ולהתפרנס בכבוד משמחות ומאירועי אבל.

חגיגות ברית מילה, פידיון הבן, בר-מצווה, חתונה ולהבדיל אלף הבדלות הודעה על 'לויה' היו מזעיקים את מולא שלום העיוור והוא בעל קול מדהים שהפריח יונים מעל הגגות. תוך רגעים אחדים ננעלו החנויות וההמונים אצו רצו להשתתף ב'מצווה' ואולי לזכות ב'לקח' - עוגית שנימוחה בפה או בכוס לימונדה, שהכינו בתוך אמבטיית פח של תינוק, שניקו אותה היטב והשליכו לתוכה חצי בלוק קרח, מים מן הבור וסירופ לימון.

כמו שמחה לאיד קולו היה מתנגן שבעתיים כשהכריז על 'ל ו ו י ה' ואז זקן וטף, גברים ונשים וילדי בית היתומים ותלמוד תורה הלכו אחרי ארונו של הנפטר כדי לחלוק כבוד אחרון לבן השכונה וליהנות ממצווה של גמילות חסד של אמת, שמשמעה: אני הולך אחרי ארונו של הנפטר והוא לא יילך אחרי ארוני בבוא היום.

שוקל הענבים

מי שלא טעם מהאפילים - אותם ענבי יין של חודש אלול - מן הכרמים של הרי חברון לא טעם ענבים נפלאים. חברון של ילדותי הוזכרה בנשימה אחת עם ענבים. הענבים הנפלאים ביותר והעסיסיים והמתאימים להפקת יין היו אלה ענבי חברון, שהגיעו לירושלים בימי הסליחות של חודש אלול. באשמורת האחרונה, בשלוש לפנות בוקר, כשהספרדים אצו לסליחות, הגיעו צלליותיהם של הסוסים, הפרידות והחמורים העמוסים לעייפה בארזי ענבים המכוסים עדיין בשכבת טל והעלו ריחות נקטר של כרמים בהרי חברון. כל תושבי השכונה נהגו באותם ימים להפיק בבתיהם יין וערק. כל תושבי השכונה היו בבחינת עבריינים שעברו על החוק להפקת אלכוהול.

בין פרנסותיו הרבות של חווג'ה רפול הייתה פרנסת שקילת הענבים. בפתח חנותו עמדו מאזניים עשורניים, שעל המשטח שלהם הונחו הארגזים, לא קודם שאבא הוריד מכל ארגז 'מעשר' והשליך את האשכול לתוך חבית הרינג שטופה כהלכה וגבה עבור כל ארגז חצי גרוש. אבא פסק את מחירו של הארגז והמוכרים והקונים קיבלו את פסיקתו ללא עוררין. לקראת הצהריים נגמר מלאי הענבים. הפלחים התנדבו להעלות לביתנו את המלאי הפרטי שלנו. אימא ניקתה היטב את הפיילה ושטפה ומירקה את כפות רגליי הקטנות ואני דרכתי את הענבים בגת הפרטית שלנו והמיץ הונח לתסיסה בתוך 'ג'רות' חרס גדולות. מן הזגים הפיקו ערק, שפירושו זיעה. זיקוק הערק העלה ריחות חריפים שהתפשטו בכל השכונה. כדי לטשטש את ריחות הערק בבתי הזיקוק המאולתרים נהגו לשרוף סמרטוטים שצחנתם טשטשה את הריחות.

שוטר המקוף הערבי היה מזהה את ריחות זיקוק הערק עם ריחות צחנת הסמרטוטים החרוכים. 'נכון לקרב' היה מגיע שוטר המקוף. למרות היותו מוסלמי אדוק, הוא שתה בזה אחר זה כוסיות מן היבול של אשתקד והפיג את חריפות הלגימה בכבדי עוף צלויים שניצלו על פרימוס גועש. שוטר המקוף עבר מבית לבית, לגם ואכל, לגם ואכל, ובתום הסבב הוא היה שיכור כלוט. עד שתתפוגג הלגימה ההגונה שלגם הוא נשכב כפגר מתחת לעץ החרוב ורק נחירותיו הקצובות היו מתגלגלות בשכונה ומתמזגות עם ריחות הערק שנזקק בבתי השכונה.

"אוֹנָה... דוֹאָה... תָּרַס..."

לא הייתה חגיגה לתושבי השכונה כמו ימים טובים שבהם נערך ה'מא-זאד' (כל המוסיף) וה'אוקזיון' (מכירה פומבית). כששכונת הבוכרים ירדה מנכסיה ועשירי השכונה ירדו מן הארץ אל מחוזות רחוקים כמו לונדון פאריס וניו-יורק, חפציהם של אותם עשירים הוצאו למכירה פומבית בפתח חנותו של חווג'ה רפול.

כרוז השכונה הודיע מבעוד מועד על שוק המציאות וההמונים התקהלו, רובם כדי לצפות בחגיגה ומיעוטם כדי לקנות מציאות.

עד מהרה נערמו בפתח החנות חלקי ריהוט, כלי נחושת, שטיחים ומרבדים, כדי בוכרה ססגוניים עשויי סטין ומשי, גלימות מוזהבות וכובעי קונוס מפוארים, חוקן עשוי אמאיל וסיר לילה מלכותי של עשירים שבימינו אלה גם אלה מקשטים מוזיאונים וסלונים מפוארים.

ההצגה התחילה. הסטנדפיסט הוכיח שכל העולם במה ותיאטרון רחוב על אחד כמה וכמה. בעברית, בערבית, באיספניולית, באידיש, בפרסית, בבוכרית, ברוסית, בטורקית, באנגלית ובצרפתית, בכל שפה קצת ובמבטא המתאים ובג'סטות האופייניות לכל עדה ועדה, מלווים במצעד הפזמונים הטורקי שאולתרו להם מילים תואמות הקשורות למכירה הפומבית. בסיוע בדיחות מפולפלות וגירוי יצר התחרות באמצעות מתחרים מדומים היו הקונים התמימים מחסלים את האוצרות שנגלו לעיניהם וכל העם רואה ושומע את הקולות ואת המראות. צחקת, השתעשעת ובאורה פלא גם קנית. כשחוג'ה רפול הניף את תחתוניה של אשתו השמנה של העשיר התורן והעיר כמה הערות מחכימות על מכמניה, וציין שהמקום צר מהכיל ועל כן הם יוצאים לעולם הגדול. כשזוג האהלים הוצג כחזיה, חבורת המצ'ואיסטים בלעה את לשונה מרוב צחוק. הם נשפכו ארצה ובכו מרוב צחוק כשהוצגו לראווה עם 'הדגמות' סיר הלילה הססגוני והחוקן הלבן בעל צינור הגומי הארוך המתאים לכל חלולות. כל עיסקה נסתיימה בקריאה 'אונָה... דוּאָה... תְּרָס...' והעיסקה יצאה לפועל. הם קנו מבלי אפשרות להחזיר את המוצר וכשהגיעו הביתה התברר להם כי נפלו בפח מרצונם החופשי ולא נותר להם כסף לקיום שוטף. כשחוג'ה רפול הבחין בזוג צעיר שנפשו יוצאת לרכוש מיטת כלולות הוא היה מקצר את התהליך ומיד מכריז 'אונָה... דוּאָה... תְּרָס...' והזוג הצעיר והמאושר היה יוצא לדרך חייו החדשה כשהוא צועד בגאון לאורך השוק עם מיטת הכלולות, דמויית אפיריון, שנרכשה במחיר מוזל.

המוח'תר יוחננוף.

מלך השכונה. בעל מעמד מוכר על ידי האנגלים. המוח'תר יוחננוף, דק גיזרה, לבוש בהידור בחליפה אירופאית, שלושה חלקים עם עניבה תואמת, ולראשו מצנפת צמר שחורה מפרוות קרקול הדורה. לפרנסתו מכר מיטות ברזל בשערי פינה. הוא זיהה את בני השכונה בפני השלטונות ונתן את חתימת ידו מאחורי התמונה. כשכותב הבקשות אדון חפץ הכין מסמך כבוד הוא הריץ את כרוז השכונה כדי לבשר על הוראות חדשות של השלטונות בענייני 'ורקו', מס רכוש, ומיסים אחרים והוראות אחרות.

מעבר לתפקידיו הרשמיים, התפקיד הלא רשמי, שעליו הייתה גאוותו, היה להשכין שלום בין סוחר יהודי לסוחר ערבי שלא רק שלא הגיעו לעמק השווה אלא אלא איבדו את קור רוחם לכדי מריבה קשה. הוא פישר והשכין שלום בין סוחר יהודי לקונה שחש מרומה, בין אבות לבנים, ובעיקר בנות, ששרכו דרכם. בין בעל לאשתו קודם שיפרדו דרכם בחתימת בית הדין.

לעולם לא פתח המוח'תר בנושא המחלוקת שהובא בפניו, אלא פתח בשיחת רעים תמימה, שלווה בספור ובמשל, שהלקח ומוסר ההשכל שלהם נגעו לנושא המחלוקת. לאחר שכולם הסכימו מי מגיבורי הסיפור צודק, מלאכתו של המוח'תר הייתה קלה והיריבים לחצו ידיים, התחבקו והתנשקו וזיכו את המוח'תר במתנה שלא ביישה את חליפותיו ההדורות.

דוקטור מוסא מביא מזור לגוף ולנפש

בימינו כשאנו מתלוננים על 'רפואה אפורה' ו'רפואה שחורה' ו'רפואה אלטרנטיבית' ו'רפואה לעשירים' קשה שלא להיזכר ברופאים של פעם, שלא רק הכירו בעל-פה את שבועת הרופא אלא גם קיימו אותה הלכה למעשה.

שנות השלושים והעלייה של הייקים סיפקה לנו רופאי משפחה, שליוו אותנו מינקותנו ועד בגרותנו. הם הסתובבו עם תיק עור נפוח שעולם ומלואו הסתתרו בו, לרבות סוכריות שבאו להמתיק את הגלולה המרה. הם נהגו כרופאים רוכלים משום שביום ובלילה עברו מבית לבית וטיפלו בחולים והתעניינו בשלומם. הם ידעו על הנעשה בבית פנימה, הם ידעו על מריבות ועל שמחות. לאחד, הרציני, קראנו 'דוקטור נפתלי', שדמה לצ'רלי צ'פלין עם השפם המרובע מתחת לאף ולשני, המשעשע, קראנו 'דוקטור כהן' שהתהדר בקרחת ענקית ובמשקפיים מוזהבים.

הססגוני שבכל הרופאים היה כמובן דוקטור מוסא הרופא על הסוס, שעלה מאיראן, גידל תלתלים כסופים של נזיר מתחת למצנפת השחורה, לעיניו משקפי כסף זעירים ולגופו גלימה כהה. דמות של רופא שכבר בחייו היה לאגדה. סיפרו שהתנצר. סיפרו שהוא מאמין ביהדות, בנצרות ובאיסלאם. אמרו שבאנגליה הוא למד מרפא לגוף ולנפש. כשהגיע לחצר וסוסו הכהה והצייתן צעד בגאון על מרצפות האבן החלקות היה ברור שדוקטור מוסא הגיע. הוא שלף מתוך השקיים שעל גב הסוס את כליו ואת התרופות. עד מהרה התקהלו סביבו כל מי שחש מחושים אמיתיים או מדומים, נישקו את כף ידו וביקשו מזור.

ערב מלחמת העצמאות נעלמו עקבותיו.

מוכר הסבון הערבי משכם

"סבון... סבון.... הכריז הרוכל ושלף מן השקיים שמשני צידי החמור שלו קוביות סבון גדולות וגסות מתוצרת המסבנות של העיר שכם. עקרות הבית קראו למוכר הסבונים מן המרפסות העיר שכם הצטיינה יותר מכל ערי הארץ בסבונים שייצרה, המבוססים על שמן זית. בסבונים של שכם חפפנו את שיער ראשנו, כיבסנו את בגדינו, שטפנו את רצפת הבית. אומרים כי הסבונים של שכם קטלו ללא רחמים את הכינים ואת ביצי הכינים מעל ראשיהם של ילדי ירושלים. רק עשירים מפונקים וחתנים שביקשו לרצות את כלתם קנו לה סבון תמרוקים 'עדין' של חברת 'שמן'. הם התפנקו בניחוחות המופלאים של ה'עדין' הוא שנעלם לפני שנים רבות מן המדפים והותיר את הריחות המופלאים של פעם אי שם במערות האף בין מחוזות הזיכרון למחוזות הדימיון.

חפץ כותב הבקשות

אדון חפץ הדפוס על אצבע אחת זריזה כמו שד במכונת הכתיבה שלו בקשות ומשאלות, מכתבי אהבה ודברי כיבושין ופניות לשלטונות ולמוסדות היישוב. הטקטוק המונוטוני שלו נקטע בסוף כל שורה בצלצול מתוק ומהדהד, כאילו הייתה זאת תזמורת מכבי אש שבכל כמה אקורדים דפק אחד המנגנים במצלתיים. יהודי קטן מידות, עגלגל כמו שרק אנשים טובים יכולים להיות. הוא הסתתר מאחורי משקפיים עבי-זכוכית. הוא היה השליח שכתב לאהובה הנמצאת במרחקים וכיד הדמיון שלו ניהל את האהבות ואת המשאים והמתנים, גער וליטף, הרחיק וקירב הכול לפי מצב רוחו באותו יום ובלבד שיזון ויפרנס את משפחתו. אדון חפץ היה בעצם סופר יוצר מן הדור שלא ידע את המחשב. הוא שימש פה ויד לעלגי לשון שלא ידעו לומר בפהם את מה שליבם חש.

מוכר הקרח

שאלה בחשבון: כמה שלישים יש בבלוק קרח אחד. ובכן, טעיתם: מוכר הקרח שלנו גילה שיש בבלוק אחד לפני שנמס - ארבעה שלישים או חמישה רבעים. בטור המשתרך מאחורי משאית הקרח שאליו הגיעו כל בני השכונה ובידיהם ידית מתכת לקרח העשויה כצבת הלופת את הקרח משני צדדיו.

המוכר צלצל בפעמון ענק וקרא בקול 'קרח... קרח...'. כמה חדי לשון שחשו במעשה המירמה של מוכר הקרח היו נוטלים את השליש המוקטן ובמקום לשלם למוכר הקרח היו פוטרם אותו במילים הבאות 'זלמן, תרשום על הקרח' ומסתלקים מן המקום. אין טוב יותר מלכותב חוב לרכישת קרח על בלוק קרח, שאז הקרח נמס והחוב נגזר. אדון זלמן הזועם היה שותה כוס מים קרים שהצטננו בפיסות קרח ונרגע

'לשבור את הקרח' בשכונתנו הייתה פעולה פשוטה כמשמעה. בימינו כשאין שוברים עוד את הקרח הטמפרטורה ביחסים שבין בני אדם, הטמפרטורה מעפילה לנקודת רתיחה ואין מוכר קרח שיצנן אותה.

מוכר הנפט

אבא שהייתה לו חנות מכולת שבה מכרו מוצרי מזון - לחם, שמן, סוכר ועוד ועוד - מכר גם נפט. המעבר החד בין שתי אוקיות שמן מאכל לבין שני גלונים נפט לא עורר תהיות ותמיהות גם כשארוחת השבת העלתה ריח מוזר של נפט.

ינוח אבי בשלום על משכבו, אינני רוצה לפגוע חלילה בכבודו, אבל נפט ראוי לשמו מכר בעלי העגלה, שהנהיג סוס זקן ושבע ימים, מגודל כמו דינוזאור, שגרר עגלת נפט של חברת הנפט 'סוקוני ואקום' שסמלה היה סוס מכונף. הוא צלצל בפעמון והתחרה בפעמוני הכנסיות וסלסל בקולו 'נפט... נפט...' הורים וילדיהם ניצבו עם פחי הנפט הריקים ואדון שמחיוף הזקן היה ממלא את פחי הנפט בששון במחיר שווה לכל נפש. כך נמצא דלק לפתילות, לפרימוסים הגועשים ולמנורות הנפט

שהביאו מעט אור לילדותנו. משהתרחק מוכר הנפט הותיר אחריו ריחות זוועה של גללי סוס זקן מהולים בנפט.

מדליק הפנסים

נרות שמן כליל ברית יצחק

שואב המים

מוכר התורמוס

שערין באנאת

סנדוק אל עג'יב, קופסת הפלאים, הקולנוע של פעם

מוכר הסידקית שאין לו דבר במזוודה הקטנה

מוכר התורמוס

דיוקנאות

משוגעים

רייזלה ופיפלה

בצלאל החשמלאי

קשר לאחד

דויד ומלחמתו ביפנים

ג'וק מארג

מגדלת הכלבים

אלוזה לסקר שילר

המורה לאנגלית - חולצה יישן

סטלינגרד

"סטלינגרד" היה כינויו של הנהג הגורג'י.....קטוע הרגל. מעל שפתיו רבץ שפם עבות של סטלין וראשו מלא תלתלים ועיניו אדומות מן המשקה השקוף שהוא ששימש אצלו תחליף למי מעיין זכים. הטקסי המרובע שלו, שעליו התנוססה הכתובת 'סטלינגרד' הייה כנראה מודל 1936. היו שסיפרו כי איבד את רגלו בקרבות סטלינגרד והוא בעצם גיבור מלחמה. נסעתי פעם עם אחי בטקסי השחור והמיושן של סטלינגרד, שהצופר שלו דמה לחוקן גומי שאימא עשתה בו שימוש קליני כל אימת שמישהו מאיתנו או מהשכנים סבל מעצירות. הצופר השמיע נפחות שהבריחו ירושלמים חפים מפשע מאמצע הכביש והריצו אותם אל המדרכה. "הירושלמי חושב שהוא טקסי והולך על הכביש", לגלג סטלינגרד על תושבי עירו.

אלוזה לסקר שילר

היא אהבה לשבת בקפה 'זיכל', כובע מפרוות נמר התלכסן על ראשה ובגדיה עמוסים היו קישוטים מוזרים.

"מי המשוגעת הזאת?", שאלתי פעם את אחי והוא היסה אותי על טיפשותי ואמר: "קצת כבוד, שתדע לך שכמו שהיא נראית היא משוררת דגולה וחשובה שעלתה מגרמניה. היא באה מברלין לאחר עלייתו של היטלר לשלטון. היא מוקסמת מהעולם המזרחי שאנו מנסים לברוח ממנו. היא קצת אישה זקנה והרבה ילדה קטנה. היא הוציאה בברלין שירים ורומן. אפילו לא איכפת לה שהילדים בירושלים רודפים אחריה ברחובות ובגנים וקוראים לה 'אלזה המשוגעת'. הייקים של רחביה מכירים אותה עוד מברלין. עגנון מכבד אותה מאוד. היא כותבת על הנופים של התנ"ך ועל הדקלים של המזרח וכל הימים היא מחפשת את אליהו הנביא.

אלזה שישבה בשולחן סמוך ליד כוס מים, הבחינה במבטים הסקרניים שלי. היא חייכה אליי ואני השבתי לה בחיוך מבוויש. היא אמרה משהו בגרמנית ואחי הסביר לי ש'זיס' זה מתוק. אני חושב שהיא התכוונה אליי. אחד מאורחי 'זיכל' סיפר לנו כי לאלזה היה בן בגילי שהיא כמעט לא נפרדה ממנו והייתה יוצאת איתו בלילות לבתי קפה. הילד חי חיים מוזרים מאוד ובגיל צעיר מת כנראה מדלקת ריאות או משחפת. מאז היא רואה כל ילד בדמות הילד שאבד לה.

מוחרם חודש העקירה מדירה לדירה

מתרקן צלחות שבורות

סנדלר נודד

ספר נודד

מוכר תה במגש,

מוכר המקרונים

מוכר הסחלב

מוכר הסוס

מוכר התורמוס הזקן

חאמללה מאלנה

מוכר תירס בדוד כביסה

מנפצי צמר - עם נבל ופטיש עץ כבד.

נושאי פחי המים מהבורות

פחמי מוכר פחמים

סנדוק אל עג'ייב

אלטע זאכן

כותב הבקשות

עין רעה

צדיק שמעון

סופרי סת"מ

אלאם בוליק

בסימן טוב - בן

במזל טוב - בת
באשטי - פרחח, עבריין
ורקו - ארנונה
פרנג'י - תספורת אירופאית
קרעה – קרחת
גוסטב; הג'ינג'י ממאה שערים
סימנים - פיאות תימן